

Nino
Haratischwiliová

KOČKA A GENERÁL

Od autorky bestselleru
Osmý život (pro Brilku)

Host

přeložila
Michaela Škultéty

Nino
Haratischwiliová

KOČKA
A
GENERÁL

Brno 2022

Die Katze und der General

Copyright © 2018 by Frankfurter Verlagsanstalt GmbH,
Frankfurt am Main

Cover picture from open sources

Translation © Michaela Škultéty, 2022

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2022
(elektronické vydání)

Překlad této knihy podpořil Goethe-Institut
The translation of this work was supported
by a grant from the Goethe-Institut

ISBN 978-80-275-1514-1 (PDF)

ISBN 978-80-275-1515-8 (ePUB)

ISBN 978-80-275-1516-5 (MobiPocket)

*Spi, synáčku můj překrásný,
hajej, hajinkej!
Ticho hledí měsíc jasný
do kolíčky tvej.
Písničky ti budu zpívat,
očka zavírej,
pohádky budu povídat,
hajej, hajinkej!*

*Bujný Těrek šumným během
cestu si prorýl,
zlý Čěčenec leze břehem,
kinžal vytasil:
tatík tvůj je kozák starý,
v bojích tuženej,
nic se neboj, spi, můj malý,
hajej, hajinkej!*

*Půjdeš sám, až dojdou roky,
drahou vojenskou,
na vraníku v skoky, v skoky,
píku před sebou;
dám ti červený čabráček
stříbrem vyšítej,
žeš můj milý jedináček,
hajej, hajinkej!*

Michail Lermontov: *Kozácká ukolébavka*

PROLOG: NURA

1994 • Nura

Dívala se do nebe. Za hustou hradbou mraků rozeznávala oslepující kotouč. Bodal ji do očí. Připadalo jí, že může prohlédnout skrz oslňující bělobu a spatřit žhnoucí kosti, stačilo by se dívat dost dlouho, vydržet, až jí vzplane sítnice. Odvrátila však zrak, nebe se během pár vteřin zatáhlo a mraky vhněly mlhu do soutěsky.

Když vkročila na náves, zase se objevily pohrdavé pohledy, doprovázel ji šepot. Navíc ji na kůži pálily lepkavé žluté ještěřčí pohledy starých žen. Určitě ji pomlouvají, seč jim síly stačí, protože chodí po vesnici prostovlasá.

Do soutěsky se bleskurychle stáhla mlha. Ztěžka a tiše se vplížila do vesnic a svou nekonečnou tlamou spolkla všechno a všechny. Člověk jen s největší námahou rozeznal nejbližší okolí.

Za mlhy a chladného vlhka byli lidé nervóznější a citlivější, atmosféra ve vesnici, již tak mrazivá, se téměř nedala snést. Ženy se tiše kradly kolem a vykonávaly své každodenní povinnosti, muži se v malých skupinkách zamyšleně a tajnůstkářsky stahovali do zadních pokojů.

Do soutěsky zanedlouho vpadne zima, s nemilosrdností typickou pro tuhle oblast. Obyvatelé se vyzbrojovali a připravovali na mrazivé noci s jasnou oblohou posetou hvězdami a na ledové ranní vichry. Avšak ve vzduchu leželo ještě něco jiného, ne, spíše to číhalo, a ona to nedokázala vyjádřit slovy, neznala tuhle náladu, věděla jen, že nevěstí nic dobrého. Na rozdíl od všech ostatních se však nechtěla nechat ochromit

starostmi a obavami. Chtěla se jako každý rok těšit na první sních. Chtěla se koulovat a sáňkovat s malou Asmou — navzdory matčinu bédování, že takové chování se pro dívku v jejím věku už nesluší. Chtěla cítit, jak jí pod nohama křupe sních, z tenkých větví mechově zelených jedlí chtěla setřásat sněhovou pokrývku a bezdůvodně se přitom smát, jak to dělala odjakživa a jak to chtěla dělat i v budoucnu.

Koneckonců to nebyla žádná novinka, že si o ní za jejími zády starci šuškali, že ji zatracovali svými pohledy, znala to, byla na to zvyklá a ani teď, navzdory mrazivé atmosféře, navzdory ohrožení, které viselo ve vzduchu a jen těžko se dalo vyjádřit slovy, se tím nenechá zastrašit, nepůjde oklikou, aby se dostala k mlýnu a vyzvedla objednanou mouku. Neskloní hlavu. Stačilo na chvíličku zavřít oči a představit si tenký, tichý hlas Natalie Ivanovny, jak jí vybranou ruštinou šeptá: „Co je to za postoj? Takhle chodí hrdá Kavkazanka? Narovnej se! Příkrčená žena s křivými zády se nikdy neprosadí! Tak je to správně, jako baletka z Velkého divadla, ano! Vidíš, že to jde! Dobrá práce, madame! A teď je na řadě *osanka*, musíme na ní zapracovat!“ Nura odjakživa zbožňovala, jak Natalia Ivanovna to slovo pronášela, zdůrazňovala každou slabiku, a třebaže nešlo o nic jiného než o držení těla, dostávalo tak další, hlubší význam. Bylo snadné vybavit si její hlas, koneckonců ji naučila magickou formuli, díky níž pro ni bylo každé protivenství, každá komplikace, každá životní impertinence snesitelnější. Ten hlas byl pořád stejně živý, jako by se rozloučily teprve včera, a Nuře něco říkalo, že tomu tak zůstane navždycky. S jejími slovy v uších objala Nura svou hrdost ještě pevněji a se vztyčenou hlavou a *osankou* rovnou jako sviče přešla náves.

„Musíš se soustředit! Fantazie nesnese svévoli, a už vůbec ne ledabylost. V tom, co si představuješ, musíš být naprosto přesná!“

Mlha ji teď objímala jako kožešinová štóla a Nuru na okamžik napadlo, že je to dílo Natalie Ivanovny, její kouzlo, které ji ochrání před nepřejícnými pohledy a šuškáním, jež by se jí zaručeně dotklo.

Soutěska podřimovala, nechala mlhu, aby ji houpala v náručí, a hory, jak se zdálo, zatajily dech. Nura si znovu a znovu v duchu malovala, jak z vesnice jednoho dne odejde, možná dokonce napořád, věděla to s naprostou jistotou a ta jistota jako by se jí vepsala do těla a myšlenek, nic jiného nebylo myslitelné, jenže když si tu scénu zpřítomnila, něco se v ní stáhlo. Ne kvůli lidem, to ne, spíše kvůli těmto horám, kvůli nebi, které tu má na dosah. Případalo jí, že stačí natáhnout ruku a dotkne se mraků, jediným pohybem paže může nahmatat oblohu, a jestli ne nahmatat, tak alespoň vdechovat. Když byla poprvé a naposledy ve městě — v opravdovém městě, ne v některém z okolních provinčních zapadákovů —, ohromilo ji, že tam nejsou vidět ani hvězdy, ani nebe, nebo spíše jí tam nebe připomínalo nějakou atrapu, vypadalo, jako by ho zkusil napodobit špatný malíř a žalostně při tom selhal. Bylo jí tenkrát deset, držela se otce za ruku, kráčeli po široké ulici a ona slyšela, jak je rychle míjejí auta, a třebaže si připadala divně, cize a nezvykle, byl to nádherný, vzrušující pocit — cítila na jazyku něco, co dosud neochutnala a co už dnes mělo jméno: svobodu. Snad tu chuť zintenzivnilo i to, že tam byla s otcem sama, bez matky a jejích pravidel a zákazů, a že otec byl jako vyměněný, tak uvolněný, v dobré náladě a dětsky hravý, vznášel se, jako by mu z ramenou spadlo tisícitunové břemeno. Bylo to dávno... I vzpomínka na něj jako na veselého a spokojeného muže už jí připadala téměř neskutečná.

Avlan, majitel mlýna, si utřel ruce do zástěry a zakřenil se na celé kolo. Pak se zeptal na matčino zdraví a jak se vede sestřám. Vlastně ho zajímala jen nejstarší Malika. Neměl však naději, Malika byla už dávno provdaná za jiného

a i Avlan si uvědomoval bezvýchodnost své touhy, nechtěl se však úplně vzdát, ještě se nedokázal smířit se svým osudem. Nuže ho bylo odjakživa líto. Jeho dychtění bylo bláznovstvím od samého začátku, Malika by si ho za muže nikdy nevzala, a především by se rodina Gelajevových nikdy nespojila s tou jeho. Lidé měli za to, že Avlan je na hory příliš měkký a příliš zženštilý, pro tejp něco na způsob vedlejších ztrát, nutné zlo a minimální užitek, v jeho krvi nebyl ani náznak válečníka, a nebyl tedy ani pořádný Nochči. Zato Malika, která zbožňovala, když se jí říkalo co a jak, zakoušela téměř erotické vytržení, mohla-li se někomu podřídit. Jejich svazek by tak byl už z tohoto důvodu odsouzený ke ztroskotání.

„Výborná, velmi jemně namletá mouka, jak si ji tvoje matka objednala, skvěle se hodí na čepalgaše. Tvoje matka je dělá opravdu výtečné. Jednou jsem je ochutnal na narozeninách tvého dědečka a ještě pořád mám tu chuť na jazyku, úplná mana nebeská!“

Nura přemítala, jestli Avlan přehání, aby si ji naklonil, nebo si to skutečně myslí. Její matka vařila opravdu dobře, ale totéž se dalo říct o většině žen z vesnice. Usmála se na něho a podívala se ven. Mlha ještě zhoustla, v ulicích aulu vytvořila šedivé zdi.

„Pěkné svinstvo, ta mlha, co?“

Avlan předstíral, že se třese zimou, a hloupě se zachechtal. Nejraději by ho objala, ale věděla, že dva muži, kteří si povídali před vchodem, je ani na okamžik nespouštějí z očí, a protože si nechtěla přidělavat problémy, nechala to být a vzápětí se na sebe za své sebeovládání rozzlobila.

„A co milá Malika, jak se jí vede? Navštěvuje vás?“

Avlanovo sebeovládání bylo podstatně menší.

„Určitě přijede nejpozději na obětní slavnost. Jinak... doufám, že se má dobře.“

Opravdu v to doufala. Malika se před rokem provdala a odstěhovala do Urus-Martanu. Jestli je šťastná, nevěděli, každopádně matku svou svatbou učinila nesmírně šťastnou. Šlo o silný klan, ženichovu otci patřila továrna na mýdlo v Urus-Martanu, lidé je sice považovali za *asimilované*, ovšem ne za *patolízaly*, a tak se jednalo o splněný sen a zároveň o společenský vzestup — pro Maliku i celou rodinu; po hanbě, do níž rodinu uvrhl otec, to bylo opravdové odškodnění, mírová smlouva. Matka na Maliku odjakživa sázela. Zaprvé byla neposlušnější, zadruhé to byla „správná“ dívka se „správnými“ dívčími sny, jež se do jednoho točily kolem silného a mocného muže, a zatřetí byla nejhezčí. Asma byla ještě příliš malá, nevědělo se, v čích stopách se vydá. A Nura sama, druhorozená, no, o tom raději ani nemluvit. Zbývala tedy Maličina karta a ta se ukázala být trumfem. Plán vyšel a matka byla nějakou chvíli smířlivá. K sobě, ke světu a především k minulosti, ta chvíle však neměla trvat dlouho.

Svatbu domluvila kuplířka ze sousední vesnice a matka stále opakovala, jaké je to štěstí, že má Malika tak hezkou tvář a že navíc Urus-Martan leží příliš daleko, než aby tam někoho zajímalo otcovo ostudné zmizení. Malika souhlasila dřív, než ženicha poprvé spatřila, protože se měla stěhovat do města a dostat manžela s německým autem. A tak se konala svatba. A Malika se odstěhovala. Nura ji od té doby viděla jenom jednou, když Malika přijela do aulu s tchánem a tchyní za vrcholícího léta, protože Nichalojské vodopády údajně měly příznivý vliv na plodnost, a cestou k nim se zastavili u nich ve vsi. Malika měla na hlavě šátek, jak se na provdanou ženu sluší a patří, a šaty po kotníky.

Teď se ale Nura v duchu ptala, jestli je její sestra šťastná. A jak by mohlo Maličino štěstí vůbec vypadat. Poznalo by se to? Bylo by na ní vidět? Nebo bylo Maličino štěstí bez barvy a bez zápachu, tiché a nenápadné, rozmazané jako tahle mlha?

Byla tehdy velice tichá, tišší než obvykle, a působila trochu vyplašeně, nejistě, jako by se odnaučila tady být, v blízkosti své matky a sester, ve vesnici, a ne ve městě, jako by se odnaučila být sama sebou, nebo spíše jako by si kolem sebe vystavěla fasádu a teď se bála, že za ni někdo nakoukne.

„Vaše rodina si dobře rozumí s Rusy, vid’?“

Ta otázka ji překvapila. Nikdy se nezdálo, že by se Avlan zajímal o dění ve světě. Navíc si byla jistá, že by z tohoto místa, z této vesnice nikdy neodešel, ledaže by ho doslova vyhnali.

„Nevím. Proč se mě na to ptáš?“

„No, copak nechodíte na televizi ke Gasujevovým?“

„Někdy.“

„Došlo k puči, Rusové nám chtěli dosadit do vedení svoje vazaly. Sestřelili jsme jim vrtulník.“

„My?“

„Jo, naši.“

Udivilo ji, jaká slova Avlan volí. Ale koneckonců trávil spoustu času v bývalém komsomolském klubu, poslední dobou se tam scházelo čím dál víc mladých mužů a probírali „důležité záležitosti“, jak tomu říkala matka, což znamenalo, že diskutovali o politice. Nejspíš tam chodíval i Avlan a ta cizí slova převzal, aby dělal na lidi dojem.

„A plno patolízalů jsme zatkli.“

Nebylo možné nezaznamenat v jeho hlase jistou hrdost, ten horlivý patriotismus Nuru překvapil a to, jak se mu při těch slovech leskly oči, mu u ní okamžitě ubralo na sympatiích.

„Musím už vážně jít, matka s Asmou čekají...“

Poprvé se v jeho blízkosti cítila nesvá a chtěla rychle pryč. Potřásl hlavou, jako by se probral z dřímoty, znovu se usmál a podal jí pytel s moukou. Rozloučila se kývnutím hlavy a vyšla ven. Mlha ji okamžitě zahalila jako teplý plášť.

O pár kroků dál se div nesrazila s tlustou Gulnaz a jejím neforemným synem. Gulnaz byla opravdová vesnická matrona, a protože její manžel měl pár krav a stejně tolik manželek — což se jí ovšem líbilo o něco méně, třebaže na sobě nedala nic znát —, myslela si, že může rozhodovat o vesnických záležitostech a do všeho se plést. Kdyby se z klepů přibíralo, Gulnaz už by vážila tunu, řekla Nura jednou Asmě a sama se svému barvitému přirovnání musela smát.

Dítě, které už dávno nebylo dítětem, ale ještě ne dospělým, se Gulnaz pevně drželo za ruku a těžkými, pomalými kroky dusalo za ní.

„Ach, Nuro, to jsi ty! Tys mě ale vyděsila!“ vykřikla Gulnaz a ani hustá mlha nezakryla blyštící se zlato v jejích ústech.

„Ano, to jsem já, teto Gulnaz, odpusťte! Mlha je dneska hrozně hustá...“

„Bratr říkal, že za to můžou Rusové. No jo, no, nedívej se na mě tak, prý teď používají nějaké plyny, aby se nám pomstili a pomalu nás otrávil, aniž bychom si toho všimli...“

„Tomu se mi nechce věřit, teto Gulnaz!“

Krůčkem dopředu se pokusila naznačit, že chce jít dál, ale Gulnaz její záměr bojkotovala. Měla ještě leccos na srdci a především si chtěla být jistá, že jí nic neunikne.

„Co dělá tvoje ubohá matka?“

„Jak to myslíte, teto Gulnaz?“

Nura netušila, kam ta falešná zmije míří.

„Inu, sama v domě se dvěma děvčaty, a navíc v těchto zmatených časech...“

V Nuře se všechno stáhlo. Nejraději by zaječela, plivla té ženské do obličeje a utekla pryč. Tolik škodolibosti, taková lačnost po utrpení druhého se skoro nedala vydržet. Jak se dá s takovou zlobou vůbec žít, ptala se v duchu a přinutila se k úsměvu.

„Všechno je v pořádku, teto Gulnaz. Nemusíte se o nás bát.“

„Netrap matku, slyšíš?“ odpověděla žena s takřka výhrůžným podtónem a naklonila se k ní tak blízko, až Nura ucítila její nepříjemný dech, směsici vajíček natvrdo a něčeho tučného. „Už si vytrpěla dost.“

Jak ráda by jí Nura vlepila políček. V takové chvíli pocítovala nepřítomnost Natalie Ivanovny nejbolestivěji. Normálně by k ní po takovém incidentu utíkala, řádila by a posílala všechny k čertu, dokud by se neuklidnila a nevrátil se jí optimismus. Ale teď, teď musí tu hořkost, ten hněv spolknout, a dokonce se přinutit usmát.

„Na shledanou!“ zamumlala pouze a vydala se dál mlhou, ale vtom na ni chlapec, který předtím stál apaticky vedle matky, vyplázl jazyk, odplivl si a něco vykřikl. Zprvu mu nerozuměla, ale z větší vzdálenosti slyšela zvuky jasněji. „Děvko,“ volal za ní. Gulnaz mu nejspíš zacpala pusy, protože náhle zmlkl a znovu nastalo všezahrnující ticho.

Nesmí se přestat ovládat. Nesmí těm omezcům poskytnout další důvod ke klevetění o ní a její rodině. „Prostě dýchej, dýchej zhluboka a stejnoměrně,“ slyšela, jak jí špitá do ucha Natalia Ivanovna. Jak nesmírně ji postrádala! „Dýchej a pak vyměň filtr!“

Dělala to pokaždé, když jí okolní svět připadal příliš těsný, příliš tvrdý, příliš skličující — pak jednoduše vypnula realitu, vyměnila ji jako barevný filtr. Nebylo to těžké, stačilo zavřít oči a přenést se do jiné reality, každým smyslem, s maximálním soustředěním, a potom už bylo všechno jiné, stala se někým jiným, někým, koho lze zaměnit, prostě kýmkoli, koho si představila a co byla její představivost ochotná připustit. A s každým dnem, každým měsícem, každým rokem byla smělejší a troufalejší. Dříve se ve svých představách odvážila maximálně ke scénáři, v němž byla lékařkou, někde ve velkém městě plném krásných parků a atrakcí. Ve městě, jež se podobalo lunaparku. Pestrobarevném a jasném a plném hudby,

plném zábavy, a uprostřed toho všeho ona, pospíchající ze smysluplné a důležité práce, nejlépe na chirurgii, nejlépe někde, kde šlo přinejmenším o život a o smrt, a ona pochopitelně pomohla k vítězství životu a potom se smíchem kráčela kolem stánků s cukrovou vatou a krásných kolotočů, v nádherných šatech a prostovlasá. Objevila, jak se dá fantazie trénovat, dřívovat jako poslušný kůň. A tak se naučila vymýšlet si stále smělejší a výstřednější, stále dobrodružnější příběhy. Když se kupříkladu nechtěla příliš namáhat, stala se z ní jednoduše princezna, s tím nebyla žádná práce. Ale nejen tak ledasjaká, nýbrž japonská. (Ve staré vesnické knihovně, plné propagandistických socialistických knih, jednou objevila rozpadající se časopis, starý módní časopis, celý psaný latinkou, cizím jazykem, který jí připadal půvabný, a v tom časopise byly vyobrazeny krásné, dobře oblečené ženy. A byla tam i úpravná mladá dáma, z níž se vyklubala japonská princezna s exotickým jménem vyvolávajícím touhu po dálkách — Mičiko. Tolik se jí podařilo rozluštit.) Nosila elegantní kostýmy a mávala lidu z císařského paláce, celého potaženého zlatem.

Poslední dobou však byla většinou Maríá. Překrásná Maríá z mexické telenovely *Simplemente María*, kterou s ostatními ženami z vesnice večer co večer sledovala u Gasujevových — kvůli obrovskému zájmu postavili televizor, připojený k prodlužovacím kabelům spojeným pomocí izolepy, na dvůr, aby se k němu vešli všichni zájemci. Seriál pojednával o prosté selkové dívce, titulní Maríe, která se navzdory všemožným nesnázím a překážkám dokázala stát slavnou módní návrhářkou a překonala všechny sociální bariéry, třebaže jí byla zapovězena láska k bohatému Juanu Carlosovi del Villar Montenegro. Bylo krásné být Maríá. A také bylo snadné vypůjčit si Maríinu realitu, protože rusky dabovaná, pestrobarevná mexická realita byla velmi intenzivní a detailní. Nura měla přesnou představu, jak vypadají místnosti, jimiž Maríá prochází, šaty,

které má na sobě, předměty, jichž se dotýká, a zbytek, ten si dotvářela ve své hlavě. Například jak chutnají rty Juana Carlose del Villar Montenegro. Třebaže byla jejich láska nešťastná, třebaže jim nebylo dopřáno být spolu (to ovšem zatím nemohla říct s jistotou, dosud směla doufat, koneckonců ji čekalo ještě sto dvacet dva dílů), přesto byla nádherná, tajemná, vzrušující, taková, jakou si ji představovala, a ne taková, jakou jí nutila realita. Zjistila, že se herečka, která Mariu ztělesňuje, jmenuje Maria Victoria Eugenia Guadalupe Martínez del Río Moreno-Ruffo, a vštípila si to jméno do paměti jako jednu z mnoha vlasteneckých básní, které do nich nalili ve škole. Jak magicky a vábivě to jméno znělo! Maria Victoria Eugenia Guadalupe Martínez del Río Moreno-Ruffo, rozplývalo se na jazyku jako cukrová vata a zanechávalo po sobě příchut', která vzbuzovala ještě větší touhu. Podle Nury byl svět Marie Victorie Eugenie Guadalupe Martínez del Río Moreno-Ruffo takový, jaký má být — když už má člověk to štěstí a je naživu, měl by přece být život s prostředím v souladu, to snad není tak velký požadavek. Anebo ano? Je snad tak špatné přát si víc? Víc než ženě přísluší, jak tvrdila matka? Co měly na mysli stařeny vysedávající na návsi a požírající Nuru svýma žlutýma ještěřčíma očima, tak káravě a pohrdlivě; podle nich bylo dostatečně nestydaté už to, že byla tak mladá, mladá a plná tajných příslibů, které její tělo činilo, aniž si toho bylo vědomo. Měla se omlouvat, že je tak půvabná a pružná jako divoké zvíře?! Měla se omlouvat, že ve svých snech uniká pryč? Že je jí vesnice málo? A její obyvatelé tím spíš! Za těmito horami, za monumentální soutěskou, za hněvivou řekou leží svět, který toho má tolik, je tak rozmanitý, tak pestrý. Tam chtěla. Musela tam. Musí to dokázat. Při představě, že by jednoho dne mohla pozbyť své kouzelné moci a už by se nedokázala přenést do jiné reality, protože ta přítomná, ta skutečná by se prožrala všemi vrstvami fantazie jako žíravá kyselina,

pokaždé ztuhla šokem. Ztráta kouzelných schopností by byla to nejhorší, co by se jí mohlo stát. Ty schopnosti jí držely při životě, poskytovaly jí jistotu, díky nim strpěla všechno, co bylo opakem štěstí, ale ne neštěstí, pro co však dosud nenašla jméno.

„Není to nekonečně smutné, Nuro, že většina lidí netouží po ničem víc než po průměru? Průměrný život, všechno průměrné, a že z ničeho nemám takový strach jako právě z toho?“

Náhle před sebou viděla stát Natalii Ivanovnu, u okna, otočenou zády, v levé ruce cigaretu. Byla levačka a vždycky říkala, že je to tím, že levá ruka má zkrátka a dobře blíže k srdci a nemůže udělat nic, co není s jejím srdcem v přímém spojení. Byla zima — skoro vždycky, když na Natalii Ivanovnu myslela, byla zima, jako kdyby jejich společný čas byl nekonečnou, zasněženou, bílou zimou, jako by s ní nikdy nezažila léto — a v plechových kamínkách hořel oheň, v jeho praskání bylo cosi uspávajícího, ten zvuk zval ke snění. Venku byla zima a svět za oknem působil tak nemilosrdně, tak nepřátelsky, zatímco v malém pokojíku bylo tak teplo a útulno. Nura jí při těch slovech neviděla do tváře, ale naskočila jí husí kůže. Nedokázala určit, jestli jí ta věta připadá důvěrně známá, spíše ji odpuzuje, nebo jí nahání strach — ale vtáhla ji do své moci a ona zkameněla.

„Celý život jsme proti tomu bojovali, můj muž a já, nic jiného jsme nedělali. A teď, po tolika letech, se ptám, jestli to nebyla chyba, jestli jsme žalostně neselhali. Ano, jestli chceš vědět, co si myslím, tak průměrnost je prokletím lidstva, nebyl to had, kdo přinesl do rajske zahrady hřích, byla to průměrnost...“

Natalia Ivanovna potáhla z cigarety (v Nuřině světě čin pro ženu neslýchaný, zakázaný) a Nura přemítala, jestli se k ní má ze zadu přikrást a přitisknout se k ní, utěšovat ji,

jestli jí má říct, že je ten nejmimořádnější člověk, jakého kdy potkala.

„Ale některým lidem, i když je jich velice málo, se to povede... Dokážou to prokletí zlomit...“ Zase se rázně odmlčela, na něco čekala, musela ještě vynést nějaký rozsudek a to také udělala, poté co cigaretu zamáčkla v podšálku sloužícím jako popelník: „Možná, ano, možná... bys to mohla dokázat, Nuro...“

Většího přitakání se jí za celý život nedostalo. Ale pro toto „ano“ bylo třeba bojovat, musela bojovat jako lvice, i to se od Natalie Ivanovny naučila. Jinak jednoho dne skončí jako stařeny na návsi, s vlněným šátkem na hlavě, rukama složenými v klíně, lepkavými žlutými očima a žlučovitými slovy otravujícími ústa — pokud odsud neodejde, pokud neunikne těmto horám a řece, téhle přírodě, jež svou krásou tolik klame. Nebo to dopadne ještě hůř a ona bude jako matka, prosáklá sebelítostí, bude se každým vláknem svého těla třást o bezpečí aulu, usilovat o pedantické zdůvodnění jakéhokoli rozhodnutí — protože od té doby, co je otec pryč, se vznáší galaxií jako bezmocné stvoření, ustrašená a nejistá, otřesená do morku kostí a ztrácející se v nesmyslné činorodosti.

Ne, smysl jejího života nikdy nebude záviset na muži, ani na takovém, jako je Juan Carlos del Villar Montenegro. Sluncem jejího vlastního planetárního systému bude ona sama. Nebude nic skrývat, bude nosit ty nejkrásnější, nejpestřejší šaty a ukazovat jak kotníky, tak linii, jež se teprve dva roky rýsuje mezi jejími kulatými a pevnými ňadry. A jak krásně si jednou zařídí byt! Květovanými ubrusy a porcelánovými vázami, ručně vázanými koberci a měkkými pohovkami. Podobně jako haciendy z telenovely. Možná se ale — a tenhle sen byl ten nejdobrodružnější, nejobdůbnější, nejbláznivější, a snad proto nejvroucnější ze všech — stane herečkou, takovou, k níž lidé vzhlížejí, do které se každý zamiluje, jež sbírá

všechny ceny, vykračuje si v nejkrásnějších róbách a s vlhkýma očima posílá z pódia vzdušné polibky. Takovou jako Maria Victoria Eugenia Guadalupe Martínez del Río Moreno-Ruffo!

Tento sen se však neodvažovala domýšlet doopravdy do všech důsledků. Bolelo ji pomýšlení, že by jí pohrdala nejen celá rodina, nýbrž i Asma, že by se od ní odvrátila. Ale třeba to dokáže a třeba tohle místo ani Asmu nevtáhne do své moci, nenakazí ji svými železnými pravidly a doktrínami, třeba se pro svou sestru dokáže stát tím, čím pro ni kdysi byla Natalia Ivanovna: kotvou. Ano, možná kdyby se jí podařilo odejít, nejprve do Grozného, pak do Moskvy, pak... Kam vlastně? Možná do Mexika, ano, proč ne do Mexika, koneckonců tam se natáčejí tak úžasné seriály jako *Simplemente María*, a kdyby v takovém seriálu hrála a kdyby tam konečně zakotvila a bydlela v pestrobarevné haciendě s papoušky a obrovitými kaktusy na zahradě, vzala by si Asmu k sobě a trénovala s ní svou tělo, každý den, s železnou disciplínou, jako to kdysi dělala Natalia Ivanovna s ní, a Asma by pochopila, že její svět je jen jednou z variant velkého světa, a nikoli ten absolutně a jedinečně správný, a pak by možná obměkčily i matčino srdce a matka by je přijela navštívit, vždyť by byly dvě, a žasla by, v jakých technicolorových barvách se odehrává mexický život jejich dcer. Jenže matka je tvrdohlavá, takže ani tak by nikdy nechtěla opustit svou zemi, svůj aul, odstěhovat se odtud, ale třeba by se několikrát do roka přes oceán vydala a jezdila s dcerami na výlety do nejkrásnějších míst Mexika.

Natalia Ivanovna přišla do vesnice asi před čtyřmi lety, byla to Ruska, která se provdala za Čečence a odstěhovala se s ním do Grozného. Oba byli učitelé, kteří se z jakéhosi důvodu, pro Nuru nepochopitelného, rozhodli putovat po neoddlehlejších vesnicích severního Kavkazu a vyučovat v nich děti. Nepůsobili ve vesnických školách, nabízeli své vlastní vyučování, v improvizovaných třídách ve svých podnájmech.

Žili z darů a almužen, které jim z vděčnosti posílali rodiče nadšených dětí, a za úkol si dali zprostředkovávat „myšlenkové podněty mimo vládnoucí normy“. Přivezli plný zavazadlový prostor knih a něco úplně báječného: televizor se zabudovaným videorekordérem a spoustu ručně popsaných videokazet. Skrýval se v nich magický svět, který přitahoval celé houfy dětí. Bylo tam všechno, od starých grotesek s Chaplinem, pirátských kopií nevalné kvality, přes Viscontiho až po hollywoodské akční trháky, dokonce i Bollywood. Každé promítání zahájili přednáškou o příslušném snímku a po jeho skončení se diskutovalo. Během přednášky dětem vyprávěli o vzniku filmu a o hercích, o dané době a historických událostech, které se k ní vztahovaly. Po filmu se jim děti musely svěřit se svými dojmy. Nestačilo říct, jestli se jim film líbil nebo nelíbil, musely argumentovat a debatovat spolu. Neexistovala žádná kritéria, žádná doktrína dobrého vkusu, mohly si myslet a říkat cokoli. Pro mnohé z přítomných to bylo příliš. Nikdy předtím jim nikdo nedovolil vyjádřit vlastní názor. Jejich životy se vždycky řídily zákony adat, odjakživa jim rodiče a prarodiče, nejstarší vesničané, strana a imámové říkali, co dělat mají a co ne. A teď tu náhle byli dva kouzelníci, kteří je unesli do magické reality, v níž, jak se zdálo, toho bylo tolik dovoleno. Ne každý se s takovou volností dokázal vyrovnat, mnozí po pár schůzkách přestali chodit nebo rodiče vytušili pohromu a zakázali dětem tu divnou dvojici navštěvovat. Jiní však měli z nadšení ve tvářích svých ratolestí radost a více se o zprostředkované informace nezajímali. Ať tak nebo tak, ti dva zase odejdou a jejich děti se mlčky vrátí ke strohému životu, svázanému spoustou pravidel, protože takový je zákon hor, zákon předků, tady vládne staletý zákon Vajnachů.

Avšak v jejím případě bylo všechno jinak. Setba dopadla na více než úrodnou půdu. Neštěstí se pro ni mělo proměnit v ryzí štěstí. Manžel Natalie Ivanovny po pouhých několika

týdnech strávených v Argunské soutěsce nečekaně zemřel na infarkt. Pronajali si nevelkou prázdnou stodolu na okraji hlavní cesty a ten dobrosrdečný vousáč se jednoho večera zhroutil, Nura si ani nestačila zapamatovat jeho jméno. Natalia Ivanovna dlouho truchlila. Truchlila jinak než ženy v aulu. Truchlila mlčky a bez pevných rituálů. Truchlila sama pro sebe. Vesničané o tom mluvili, ale nikdo se do toho nepletl, protože nebyla Nochčo, byla to cizinka, bezbožná socialistka ze severu, tak odkud by mohla vědět, jak se správně truchlí, jak důstojně oplakávat manžela? Ano, ano, měšťané byli zpustlí, sešli ze správné cesty, komunisté je zkorumpovali, avšak existovala naděje — to si šuškali starci —, odnedávna zase existovala ona mučivá naděje, od chvíle, kdy se obr zhroutil jako nemocný slon, kdy byla založena Vajnašská demokratická strana, kdy byla vyhlášena nezávislost! Existovala naděje, že Alláh jejich zemi opět požehná!

Jenom pomalu, krok za krokem, se ta cizí žena bez pokrývky hlavy opět odvažovala na prašné vesnické cesty, jako ptáček, který se ztratil hejnu, bezcílne bloudila kolem a nakoupila nějaké potraviny. Nura se z okna dívala, jak míjí jejich dvůr, a připadalo jí, že jí to rozerve srdce. Tehdy o té cizí ženě, jež přišla z jiného světa, věděla tak málo, a přece se s ní cítila spřízněná, něco v jejím způsobu chůze, ve způsobu, jímž se dívala do nejisté dálky, něco v její ztracenosti jí připomínalo sebe samu, jako kdyby celý život hledala kořeny, úplně jiné kořeny, ne ty, co sahají do země, pevné a tvrdé, ale ty z myšlenek a pocitů.

Jednou ji tajně následovala vysokým, provokativně bílým sněhem pohlcujícím všechny zvuky, fascinovaná tím, co ta žena vyzařovala a pro co ona nenalézala slova, něčím, co měla později označit za spokojenost se sebou samou. Zdálo se, že ta žena nepotřebuje nic a nikoho, byla něčeho plná, *něčeho*, co nebylo vidět, ale cítit, byla jen smutná, protože ztratila

milovaného člověka, a Nura by se moc ráda dozvěděla, jaká její láska byla, jestli i její muž byl tím, kdo měl všechno, co potřeboval, a neviděl v ní nutnost, nýbrž obohacení. Za všechny ty měsíce po boku Natalie Ivanovny se jí nepodařilo její tajemství odhalit, nebylo jí dopřáno pochopit, jak mohla takhle žít. Jak mohlo všechno, čím byla, co dělala, spočívat na dobrovolnosti. Po čase na tom však přestalo záležet...

Natalia Ivanovna zůstala v soutěsce dlouho, déle než kdekoli jinde, a právě to bylo Nuřino štěstí, Nuřina záchrana. Manželova smrt uvrhla Natalii Ivanovnu do krize. Jako by jí najednou bylo všechno jedno, jako by jenom s ním dokázala nalézt smysl v tom, co dělala. Děti neměla, ani stálé závazky. Žila jako nomád, nepotřebovala nikoho kromě svých žáků. Mohla jít do Grozného nebo do Machačkaly, možná do Tbilisi nebo do Jerevanu, zdálo se, že je určitým způsobem připoutaná ke Kavkazu jako kdysi Prometheus, o němž Nuře jednou vyprávěla u čaje s medem a tenoučkým plátkem citronu. K Leningradu, kde se narodila a vyrostla a který se zase jmenoval Sankt-Petěrburg, už žádný vztah neměla, nic ji zpátky netáhlo. Domovem se jí staly hory. Jezdili po Kavkaze v bleděmodré Ladě Niva, následující nejasnou touhu, na stopě jakéhosi pocitu či snad naděje projeli Gruzínskou vojenskou cestu. A pro Natalii Ivanovnu teď neexistovalo místo, žádná dostatečně silná touha, aby se znovu vydala na cestu nekonečnými dálavami, neboť cíl se zdál být zamlžený, neostrý.

A ještě něco ji přimělo, aby se stále víc stahovala do ústraní a stále méně se odvažovala do hor — nacionalismus provázející vyhlášení Čečenské republiky Ičkerie. Od okamžiku, kdy Inguško vstoupilo do Ruské federace, zatímco Čečensko tento krok odmítlo, jako by měla pod nohama stále žhavější půdu. Po celém Kavkaze se zvedaly hlasy, které štěpily svět na dva tábory, na přátele a nepřátele, a nepřáteli se stali všichni, kdo nechtěli a nepožadovali totéž; všichni se chtěli udělat pro

sebe a být jen mezi svými, nezvaní hosté tu byli dost dlouho, a teď, když se Sovětský svaz rozpadl na prach a gigantické Rusko zmateně bloudilo temnotou jako slepec, se lidé rozhodli využít příležitosti a konečně se s nezvanými hosty rozloučit.

Natalia Ivanovna za svůj život nikdy nikam nepatřila a nyní pro ni tahle okolnost mohla být osudová. Na jihu už tekla krev — začalo to v Gruzii, pokračovalo v Arménii a Ázerbájdžánu a teď byl ten kovový pach cítit i tady na severu. Schovala se do stodoly a začala kouzlit. Nekouzliła už pro ostatní, pro děti a výrostky, nýbrž pro sebe. Oddala se fantaziím, cestovala po antickém Řecku a vznášela se v okázalých šatech a vysokánských parukách ve Versailles a Fontainebleau. Vládla světům, jež stvořila svou fantazií. Protože k sobě nechtěla přitáhnout zbytečnou pozornost, učila děti rusky už jen příležitostně, ruština totiž v předchozím roce zmizela ze školních osnov, ale někteří rodiče nadále trvali na tom, aby jejich děti tu řeč ovládaly. Od svých „myšlenkových podnětů“ a přednášek od té doby upustila. Dokud se ty dvě nepotkaly a Natalia Ivanovna se neprobudila ze zimního spánku, jako by jí polibek vdechl život.

První setkání patřilo k těm krátkým, tichá slova, hodící se ke sněhu po kolena, a přesto se rovnalo iniciaci, zasvěcení do kouzelnictví. Nura se zase jednou připlížila ke stodole a jako toulavá kočka obcházela dům s nadějí, že ji jeho obyvatelka vytuší, objeví. A ona ji objevila.

„Jen pojď dál, zdá se, že tě moje skromné obydlí přitahuje!“

Nic víc jí po otevření dveří neřekla. Natalia Ivanovna seděla u kouřícího šálku čaje postaveného na odkládacím stole, který používala jako jídelní stůl, brýle měla posazené na špičce nosu a jasně modré oči s maximálním soustředěním upírala na pestrobarevnou kostku, jakou Nura ještě nikdy neviděla. Vypadala jako hračka pro dospělé.

„Co je to?“

„To je Rubikova kostka, kouzelná kostka, prostě otočné puzzle. Ty ji neznáš?“

„Ne.“

„No, možná je to lepší, já si s tou hloupou věcí ne a ne poradit.“

„Jak to?“

„Nemůžu ji složit, ať dělám, co dělám, prostě mi to nejde. Můj muž se mi kvůli tomu často smál, prý vypadám, jako bych musela rozluštit tajemství života, jenže já jsem té věci dočista propadla a pořád to ne a ne klapnout. Třeba se to povede tobě,“ řekla a barevnou kostku jí podala.

Bylo to jako přijít domů. Takové důvěrně známé, i když nějakým nepochopitelným, nelogickým způsobem. Kouzlo bylo všudypřítomné. A každý večer, když Nura přišla domů a jako lavina se na ni sesypaly hněvivé pohledy bratranců a matčiny výčitky, se v duchu sama sebe ptala, jak mohla dosud žít bez všeho toho vědění, bez všech těch dovedností. Bylo to štěstí, čiré štěstí, že se v té jednoduché stodole ocitla. A nejdobrodružnější ze všeho bylo, že očima Natalie Ivanovny začala jinak vnímat i důvěrně známé a zčásti nenáviděné věci, a dokonce se je naučila oceňovat. Díky ní si zamilovala soutěsku a nezkratnou řeku. Stala se smířlivější vůči minulosti a cvičila se v odpouštění.

Ano, musela mu odpustit, odpustit otci, což bylo označení, jež nepoužila od jeho odchodu, jako by jí ty hlásky měly spálit jazyk. Vymazala to slovo ze skutečnosti, z přítomnosti, jako kdyby nikdy žádný otec neexistoval, i když matka nedělala nic jiného, než že za ním truchlila, i když celá vesnice nedělala nic jiného, než že ho celé měsíce pomlouvala.

Občas svou touhu nesnášela, neboť se bála, že by v jí žilách mohlo proudit jeho dědictví. Dědictví, které se možná jednoho dne neukáže být touhou, nýbrž prokletím. Co když pak bude i ona odsouzena navždy hledat, hnát se z místa na

místo a nemocť zakusit štěstí? Otec nemohl jinak, tušila to a nenáviděla se za to, že se ho teď ještě ke všemu snaží omlouvat. Věděl, že z nich učiní malomocné, a stejně to udělal. Jak silné muselo být jeho prokletí, že si nemohl pomoci a musel udělat, co udělat? Ano, uvrhl svou rodinu do hanby a nevrátil se, vyvlékl se z veškeré odpovědnosti.

Roky, jež tomu předcházely, nebyly ničím jiným než řetězovým trapností. A ta katastrofa s ovceři! Když matka zjistila, že se mu zase „vrátily ty jeho nápady“, rozhodla se ho zahrnout úkoly, aby mu nezbyval čas na „vylomeniny“. Ovce nikdy nevlastnili, koně ano, slepice samozřejmě, ale ovce nikdy. Uložila mu hlídat ovčí stádo a vyhnat ho na náhorní plošinu, kde neexistovalo takřka žádné rozptýlení, nic, co by mohl zničit. Neodmlouval, což vnímala jako úspěch, ale neuplynulo ani čtrnáct dní a většina ovčí se někam zaběhla a některé se dokonce zřítily do roklí. Na všeobecné rozhořčení pouze pokrčil rameny a odpověděl, že to byla jejich svobodná vůle. Byl to začátek konce. Až do jeho zmizení následovala jedna nebetyčná nepřijemnost za druhou. Matka si dokonce chvíli pohrávala s myšlenkou, že mu najde mladší ženu, neoficiální, ale trpěnou spolutvůrkyni jeho štěstí. K tomu už ale nedošlo. Odešel a nechal ji samotnou, se vzpomínkami a trápením. A ty vzpomínky se nedaly jen tak snadno vymazat, roky strávené po jeho boku a tři děti, které jí udělal, nic z toho se nemohlo odestát. Žila v neustálém strachu, že po něm děti něco zdědily, že i jim „přeskočí“ a budou celé dny mlčet anebo týdný přespávat v horské jeskyni. Sama vždycky žila podle zákonů adat, chodila se modlit i za socialismu, v éře kolchozů. A nejvíc ze všeho se bála toho, po čem její prostřední dcera nejvíc toužila: být jiná, i když pak člověk v komunitě upadne do nemilosti.

K prvnímu skandálu, jak si lidé vyprávěli, došlo hned v prvních měsících jejich manželství, když čekala Maliku — jednoho dne se šel, tak jak ho pánbůh stvořil, vykoupat do

řeky a skončil na vesnické milici. A dosud jako zábavná anekdota koloval příběh, jak ho na oslavě tchánových narozenin zmlátil manželčin strýc. Pustil se s úzkoprsým strýcem do vášnivé diskuse — ohledně tématu se vyprávějí různé verze, cokoli od přesídlování národů přes Brežněva až po určitý konkrétní způsob chovu ovcí — a vtom začal po strýci zničehonic házet jídlem, chlebem a sýrem, všechno to létalo starému muži na hlavu. Ze všeho nejhorší pro matku bylo, že i když tohle všechno a ještě mnohem víc vytrpěla a nakonec se pro aul stala malomocnou a zůstala s prázdnýma rukama, přesto nemohla říct, že se její obět, její andělská trpělivost, její téměř nadlidská výdrž vyplatily. Od chvíle, kdy odešel, beze slova a jako blesk z čistého nebe, ji tato nespravedlivost zbavila spánku a vyplavila veškerý bezmocný hněv, který po celá ta léta pocítovala.

Snášela se mlha. Vinula se skalami soutěsky jako had. Snad se dostane domů před setměním. Noc bude ledová. Mráz přijde až po mlze, ale přijde a bude nemilosrdný. Zastavila se před domem Osmajevových, zaslechla za sebou šustění a polekaně se otočila.

„Jindy jsi tak odvážná, a teď si div nenaděláš do kalhot, co?“

Byl to Musa. Oddechla si a současně napjala celé tělo. Přistoupil k ní, blíž, než povoloval odstup stanovený předky, mlha způsobila, že se choval bujně, rozpustile. Chodili spolu do školy. A on na ni měl bůhvíproč spadeno. Každá papírová kulička, kterou hodil, mířila na ni, když někoho tahal za cop, pak ji, každý vtip o holkách musel pronést v její přítomnosti, každý drzý kousek provést před jejíma očima. Nenechal toho od té doby, co byli malí a na rodinných oslavách si společně hráli na dvoře. Byl hbitý a výřečný, zajisté platil za slibného ženicha, zejména když jeho otec vlastnil největší dojírnu v celé soutěsce a po privatizaci nahromadil spoustu peněz. Musa pořádně vyrostl, byl skoro o hlavu vyšší než ona, silný

a překypující činorodostí, údy měl rtuťovitě neklidné, jako by nedokázal stát v klidu, jako by ten neustálý pohyb představoval jeho přirozený stav, pohupoval trupem a přešlapoval z nohy na nohu, zneklidňoval ji a mátl.

„Kvůli tobě si do kalhot zaručeně nenadělám. Co se tady potuluješ? Nemáš na práci nic lepšího než číhat na holky?“

„Na nikoho nečíhám. Stojíš před mým domem, můžu si tady dělat, co chci, je to moje území.“

Vytáhl z kapsy krabičku cigaret a z ní vyndal rovnou dvě. I tohle si troufl jen proto, že nablízku nebyl nikdo dospělý a mlha ho chránila před nevídanými pohledy. Jednu si zastrčil za ucho a druhou mezi rty. Plamen zapalovače vytvořil krátkou iluzi útulnosti a tepla. Líbilo se jí to.

„Musím domů,“ řekla spíš sama sobě než Musovi. Měla před sebou ještě dlouhou cestu a oblohu už pohltila mlha.

„Mám tě doprovodit, strašpytle? Aby tě někdo neukradl,“ opáčil a hlasitě, hrubě se zachechtal, jak měl ve zvyku. Jako kdyby měl v hlavě něco zakázaného.

„Díky, ale není třeba.“

„No tak, tohle není vhodná doba, aby holky běhaly tak pozdě večer venku.“

„A to jako proč?“

Na jednu stranu se jí zamlouvala představa, že si nebude muset razit cestu tmou sama, na stranu druhou jí Musova blízkost nebyla úplně vhod. Teprve ve světle cigarety si všimla, že si nechal narůst plnovous, který zatím ne a ne zhoustnout tak, jak by bylo žádoucí.

„Poslední dobou se kolem poflakuje všelijaká cháttra. Nevěřící a rouhači.“

Ta slova ji z jeho úst poněkud překvapila; vzpomněla si, jak matka a bratřenci vyprávěli, že se Musa v komunitním centru důrazně zasazuje o stavbu nové mešity a jeho otec hodlá uhradit většinu stavebních prací. Nedokázala si lehkomyšlného,

pošetilého, rtuťovitého Musu spojit s bohobojným a pravověrným muslimem. Vykročila a v duchu se na sebe zlobila, že neposlechla matku a nevzala si baterku. Na nebi nebyly hvězdy, aby jí svítily na cestu, vůbec všechno jako by zmizelo, všechno jako by pohltila hustá mlha a temnota, jež se do souměřky znenadání snesla. Zdálky se ozvalo psí vytí. Ve vzduchu viselo nezvyklé napětí, nedovedla si ho vysvětlit jinak než počasím. Musa ji mlčky následoval.

„Vážně, díky moc, ale raději půjdu sama...“

„Musím tě doprovodit, dlužím to tvé matce.“

„Proč zas tohle?“

„Už jste si vytrpěly dost!“

Ta věta měla hořkou a ledovou příchut. Chtěla odpovědět, ale neměla sílu. Už nechtěla nic vysvětlovat, ospravedlňovat se, někoho chránit. Bylo jí lhostejné, co se stalo v minulosti, bylo jí lhostejné, co měl její otec za problémy, bylo jí jedno, nakolik je to pro matku zahanbující, už se nechtěla ohlížet, chtěla hledět dopředu, chtěla upřít pohled přes okraj tohoto světa. Mlčky minuli komunitní centrum, někdejší gastronom, vládlo strašidelné ticho, ta zatracená mlha jako by požrala i hlasy, zvuky, dokonce i dech, jako by se nemohla nasytit, dokud nepožere celý svět.

„Pomalů by sis měla pořídit šátek,“ řekl, stále několik kroků za ní, a ona se cítila zvláštním způsobem přistižená při činu, jako kdyby spatřil něco, co nebylo určeno jeho očím. Rozpačtitě si zatahala za kabát.

„Co je to s tebou?“

Už se nedokázala dál ovládat, výčitka, hlasitější, než zamýšlela, jí prostě sklouzla ze rtů.

„Jak to myslíš, co je to se mnou... já... já...“

Najednou začal koktat, jako kdyby mu zaskočila nějaká myšlenka. Otočila se k němu a vážně se mu zahleděla do tváře. Víc hádala, než viděla, přesto vytušila jeho strach, nebo

to bylo něco jiného, co se takřka dalo cítit, byl to stud? A on sklonil hlavu, náhle přiblížil obličej tak blízko k jejímu, že děsem ztuhla, žádný chlapec, žádný muž se k ní dosud tolik nepřiblížil, i tohle předci zakazovali, ona nevěděla, co má v úmyslu, a on byl rozervaný mezi zvědavostí a odporem. Odvážá se? Přitiskne svá vlhká ústa, své plné rty k jejím a bude chutnat stejně jako Juan Carlos del Villar Montenegro? Chtěla to vůbec? Chtěla, aby ji poprvé políbil Musa Osmajev? Nesnila snad neustále o něčem vzrušujícím? Ale každý přece musí nějak začít, i Maríia nějak začala. Zůstala tak, v očekávání, a obrátil se jí žaludek, jako kdyby jela na kolotoči. Vzápětí však uslyšela, jak vzduch prořízla křídla nějakého velkého ptáka, a polekaně ucukla. Musa zvedl hlavu a ona v té chvíli věděla, že přemohl a zkontroloval své nejtoužebnější přání a že nyní budou mlčky pokračovat v cestě.

Možná to byl sup. Možná cizí černý pták věštící neštěstí, jako v příbězích, které občas vyprávěli starci. Pokaždé v nich byl černý pták, přiletěl, když se dělo něco neblahého, jako varovný signál, jež však nikdo neslyšel a nikdo neviděl, kromě vypravěče odsouzeného k nečinnosti.

„Muso...“ vyslovila jeho jméno, které náhle znělo docela jinak, výhrůžně. Ty čtyři hlásky už jí nesklouzly z jazyka tak snadno jako dřív.

„Takže...“ začal a rázem se od ní odtáhl, jako by od tohoto okamžiku bylo nutné dodržovat předepsanou vzdálenost mezi jejich těly. „Takže až bude hotová mešita, začnu stavět dům.“

„Jaký dům?“

Znovu vykročila, bylo to tak snazší, on kráčel za ní.

„Můj dům.“

„Tvůj dům?“

„Ano, dole u řeky, hned u svahu, je tam nejúrodnější půda. Tam, kde kdysi žil starý Pankov.“

„Co se s ním vlastně stalo?“

„Vždyť je to fuk.“

„Není, ráda bych to věděla; když ses o něm zmínil, uvědomila jsem si, že jsem si na něj strašně dlouho nevzpomněla. Pamatuješ si, kolikrát jsme mu vlezli do zahrady a kradli hrušky?“

„No jasně.“

„Taková hloupost, vždyť my jsme měli na zahradě taky hrušky, ale ty jeho byly obzvláště dobré, aspoň jsme si to namlouvali, vid?“

„Jo. Asi jo.“

Lehkost oněch dní se najednou vrátila, cítila ji v sobě, tak ráda by trochu z ní dala Musovi, tak ráda by na něj vyplázla jazyk, štouchla do něj, vyzvala ho k běžeckému závodu. V posledních letech se však naučila přistupovat ke světu s nedůvěrou. Už nedokázala jednat lehkomyšlně, zřejmě to byla cena za dospělost.

„A jak to uměl se zvířaty. Dokázal vyléčit všechny zvířecí nemoci.“

„No jo.“

„Ne, vážně, byl to nejlepší veterinář v celé oblasti. A pamatuješ, jak se strašně chtěl naučit tancovat lezginku a nikdy se mu to nepovedlo?“

„Rusové neumějí tancovat lezginku, nemají tanec v krvi.“

„Proč to říkáš?“

„Co?“

„Byl na nás moc hodný, tak proč ho pomlouváš?“

„Vždyť je to jedno. Chtěl jsem...“

„Ne, není to jedno! Nepomlouvej ho.“

„Vždyť ho nepomlouvám. Uklidni se.“

„To teda pomlouváš. A přesně proto odešla i Natalia Ivanovna. Protože na ni všichni civěli, jako kdyby měla mor.“

„Myslíš tu bláznivou Rusku ze stodoly?“

„Nebyla to žádná bláznivá Ruska, byla to moje kamarádka!“

„Byla divná.“

„Vůbec jsi ji neznal.“

„Dobře, dobře, tak už se uklidni.“

„Nechci se uklidnit, mám toho dost... Jak to všechno víš? Jak vždycky víš, co je správné a co špatné? Nikdy tě nenapadne, že by ses třeba mohl plést?“

„Proč bych měl?“

„Protože jsi taky jenom člověk.“

„Je ti vůbec jasný, co s náma Rusové provedli? Je ti jasný, že tvou babičku a mého dědu deportovali v roce 1944 s půl milionem Nochči do Kazachstánu a že se směli vrátit teprve po Stalinově smrti? Všechny, chtěl je všechny vyhnat, jen si to představ! Po staletí se nás snažili vyhubit, přinutili nás zřeknout se našeho Boha, oni...“

„Muso, ale to přece neudělal Pankov ani Natalia Ivanovna.“

„Na tom nezáleží. Přišli k nám, vzali si, co nám patřilo, roztahovali se tady, namluvili nám, že jsme lidi druhý kategorie, ale teď jsme na řadě my. Už se nenecháme zotročovat. Jsme národ válečníků, musíme se na to rozpomenout, musíme si připomínat, kdo jsme a odkud pocházíme a pak...“

„A pak?“

„Pak budeme na řadě my.“

Jako dva slepci si razili cestu temnotou, došli k řeznictví a zahrnuli doleva, k autobusové zastávce, která se už léta nepoužívala, minuli trosky obranné věže, za chvíli budou na hlavní ulici, kde je několik lamp, které velmi pravděpodobně fungují, a ona doufala, že odtamtud bude moct pokračovat sama. Znovu se náhle odmlčel, jako by ztratil nit, ale jí to bylo jediné vhodné, nerozuměla mu, nechtěla mu rozumět, nechtěla už zase podřídít všechno minulosti, nechtěla poslouchat o tejpěch a adatu.

„Postavím si tam dům. A potom...“

Chvíli jí trvalo, než pochopila, o čem mluví, než si vzpomněla, že vykládal něco o úrodné půdě. Přitiskla si pytel mouky pevněji k hrudi a přidala do kroku.

„Proč se chceš odstěhovat? Vždyt máte dost velký dům,“ zeptala se spíš ze zdvořilosti, než že by ji to doopravdy zajímalo.

„Protože se ožením a v domě zůstanou bratři.“

„Oženíš? Ty?“

Ta myšlenka jí připadala jaksi absurdní, viděla neposedného, věčně neklidného malého kluka, který se náhodou ocitl v těle dospělého muže, v hlavě měl samé nesmysly, všechny kluky z vesnice naváděl k nejrůznějším kouskům a zlobil všechna děvčata — a zrovna ten hodlá založit rodinu? Připadalo jí to úplně mimo a rozesmála se. Musa se zastavil. Dotkla se ho.

„Dobře, dobře, tak se hned neurážej. Nemyslela jsem to tak. A kdopak bude ta šťastná?“

„Ty.“

Nejdřív se znovu začala smát, ale pak zmlkla a zatvářila se jako ryba na suchu, otevřenými ústy lapala po dechu. Naštěstí byla tma, naštěstí šel o krok napřed.

„Otec si příští týden promluví s tvou matkou.“

Mluvil tiše, ale jasně, promyšleně, jako by si všechna slova už mnohokrát nacvičil.

„Tak to je úplně zbytečné,“ skočila mu do řeči a kráčela stále rychleji, až téměř utíkala.

„No tak, počkej... Jak to myslíš, zbytečné?“

„Nevezmu si tě. Vůbec se nechci vdávat. Odstěhuju se.“

„Jak to? Kam?“

„Nejdřív asi do Grozného. Musím počkat pár týdnů, než mi bude osmnáct, a pak...“

„Ale, ale...“ koktal. „To nejde.“

„Proč by to nešlo?“

„Nesluší se to. A navíc tvoje rodina...“

„Na tom nezáleží.“

Šla dál a temnota se jí náhle nezdála být tolik nebezpečná, naopak jí nabízela ochranu a brala ji pod svá křídla. Rozeběhla se a utíkala směrem k hlavní ulici, slyšela, jak Musa s funěním běží za ní.

„Nuro, počkej, Nuro!“

Býval rychlejší, teď měl problém ji dohnat, což jí na rtech vykouzlilo úsměv, který nemohl vidět. Buď začal být pomalejší, nebo se naučila držet krok s větrem.

„Ale já tě miluju!“ slyšela ho náhle téměř vykřiknout a ta slova ještě dlouho doznívala.

Zastavila se. Něco se v ní stáhlo. Něco se odtrhlo. Bylo jí ho líto a zároveň měla radost z jeho dárku, třebaže ho nemohla a nechtěla přijmout. Měla radost, že řekl něco, co vycházelo z něj a co jenom nepapouškoval, co nebylo předem dané a nadiktované předky. Cítila cosi jako vděk a málem by mu byla vtiskla na tvář polibek, ale ne, to by si mohl špatně vyložit. Nejobtížnější na životě, prozradila jí jednou Natalia Ivanovna, je nesmírná námaha, již musíme vynakládat, abychom nebyli sami sebou.

„Díky.“

Nevěděla, proč mu děkuje, chápala také, že se to slovo k této situaci ani trochu nehodí a že Musu jen rozzlobí, ale nic lepšího jí nenapadlo.

„Slyšelas mě?“

Teď se mu v hlase ozýval vztek.

„Ano, slyšela, a je to hezké, ale stejně si tě nevezmu. A teď vážně musím domů, máma si bude dělat starosti a já nechci, aby pro mě poslala moje pitomé bratrance.“

„Takhle bys neměla mluvit...“

„Jak?“

„Tak arogantně.“

„To není arogantní. Je to upřímné.“

Na hlavní ulici byla opravdu menší tma, i když světlo lamp dosahovalo jenom pár metrů, ale aspoň zase viděla, kde je, poznávala své okolí, půdu pod nohama. Byly vidět i obrysy rozpadlé obranné věže. Sotva se k ní přiblížila, uslyšela v duchu pisklavý hlas své třídní učitelky: „Kavkazské obranné věže sloužily v horských regionech severního Kavkazu jako strážní věže, k obraně rodinných klanů a rovněž jako útočiště v případě napadení, Minajeve, okamžitě vyndej ten prst z nosu...“

Mlha se začala zvedat.

„Nesluší se to,“ řekl a hlas se mu chvěl, ovládal se, vztek vystřídal zklamání.

„Já vím. Nic, co člověku dělá radost, se nesluší. Jenže já, Muso, musím... Ale nic.“

Už nechtěla pokračovat, nezáleželo na tom, beztak by ji nepochopil. Byl to hodný kluk, malý rošťák, který nepochyboval, nezpochyboval svůj svět, byl spokojený se vším, co mu život přinesl, kromě... snad kromě Rusů a bezbožnosti, kterou do země zavlekli, jak věčně kázal jeho otec.

Mezi nimi však nebylo co řešit, neměli spolu o čem mluvit. Přála mu všechno dobré, přála to dokonce i jeho vzteklému otci, jenž si chtěl promluvit s její matkou, aby synovi dojednal manželství, a matka by z toho ještě ke všemu nejspíš měla radost, koneckonců Osmajevovi byli považováni za zámožné a Musa za dobrou partii, ale... Ano, k tomu už se nedalo nic dodat.

„Prosím tě, běž domů. Už to nemám daleko. Chtěla bych jít sama.“

Náhle, jako uražené dítě, se Musa přestal vzpírat, ani jí neodporoval, jednoduše zůstal stát v tlumeném světle pouliční lampy. V bundě s jehněčí kožešinou, kterou jistě koupil s otcem za spoustu peněz na černém trhu v Grozném nebo Machačkale, protože tyhle bundy se v poslední době staly symbolem blahobytu a vážnosti.

Pokračovala v cestě, pořád dál, poslouchala šumění řeky a odkopávala stranou oblázky.

„Měj se hezky, Muso, a nezlob se na mě!“ křikla do temnoty, aniž se otočila, a když už mu téměř musela zmizet z dohledu, uslyšela ho, jak něco volá. Začátku nerozuměla, ale poslední slova zněla: „... mojí ženou.“

Možná to tak bylo, možná měla Natalia Ivanovna přece jenom pravdu, když hledala důvod otcova zmizení a přišla s vlastní teorií. Jen jedinkrát ji Nura nenechala domluvit a vyřítla se ze stodoly bez rozloučení, bylo to v den, kdy otec zmizel a Nura za ní přišla celá uplakaná.

„Já... já... Zmizel. Je pryč. Nevrátí se, vím to, je pryč... vzal si všechny věci, všechno jsme prohledali a...“

Koktala a vzlykala.

„Kdo? Co se děje? No tak, uklidni se, posaď se, uvařím ti čaj.“

Pořád ten čaj, jako kdyby se v tom horkém nápoji skrývala kouzelná síla, díky níž člověk vydrží všechno.

„Můj otec... opustil nás.“

„Co se stalo?“

„Měl jet do Gudermesu, zanítil se mu zub, měl tam jít ke specialistovi... a nevrátil se. A tak jsme se dívali a všechny jeho věci jsou pryč. A strýc a bratrance ho jeli hledat, jenomže on do Gudermesu vůbec nejel... nikdy se tam neukázal...“

Když se vyplakala a vypila tři šálky čaje, když vše, co se dalo říct, několikrát zopakovala a to ráno, kdy otec zmizel, zrekonstruovala do nejmenších podrobností, jako to dělají detektivové, chopila se slova Natalia Ivanovna a začala pátrat po příčině jeho odchodu. Nuře to v oné chvíli připadalo jako výsměch, nechtěla slyšet ani slovo o tom či onom důvodu, podle ní žádný důvod zkrátka a dobře neexistoval, žádný, který by mohl jeho chování ospravedlnit. Žádná omluva neexistovala. Neměla existovat. Nechtěla tedy slyšet ani žádné

nestravitelné teorie Natalie Ivanovny. Shovívavost a přijetí prázdnoty, již po sobě otec zanechal, přišly později, v následujících týdnech a měsících; ten den ho chtěla prostě jenom nenávidět. A připadalo jí neodpuštělné, že to Natalia Ivanovna odmítá pochopit.

„Někteří lidé možná dokážou být šťastní jenom ve vzdoru,“ řekla Natalia a ještě spoustu dalšího, čím se jí pokusila vysvětlit motivy pro jeho neschopnost stát se součástí komunity, do níž se narodil. Nura však tehdy nechtěla o ničem z toho ani slyšet. Ale teď, kdy zpomalila krok, přijala pozvání řeky a odevzdala se jejímu šumění, setřásla myšlenky a přemítala, zda je i jejím dědictvím vzdorovat, vždycky a všude. Něco na té představě ji rozesmutňovalo, ona se však nevzdá, neposkytne smutku prostor, s každým krokem na cestě domů bude setřásat všechny otravné a zbytečné myšlenky a dorazí prázdna a lehká.

Vtom uslyšela klakson auta a v dálce někdo něco vykřikl, mužský hlas. Ohlédla se, směrem od aulu se blížilo auto, ne, dvě auta, troubení náhle přešlo do nepřetržitého a nervydrásajícího hluku, pak se zase ozvaly výkřiky. Zastavila se a snažila se uhodnout příčinu nepříjemného neklidu, ale bohužel to nešlo, skrumáž a hluk nedávaly žádnou souvislost, žádný smysl. Pokusila se jít dál, jenže vtom se přehnanou rychlostí blížil vůz i z druhé strany, řítil se kolem ní špinavý džíp. Z oken trčely vlajky Čečenské republiky Ičkerie a na zadních sedadlech cosi hulákali mladíci v armádních bundách. Následovala další dvě auta, tentokrát staré lady, i ta nepřetržitě troubila a jejich osádky vyřvávaly nějaká hesla a vlastenecké slogany. Obvyklé ticho soutěsky během několika vteřin promlil cizí, neproniknutelný hluk a hektické vzrušení.

Pokoušela se rozeznat obličej, ale marně, byla příliš velká tma, a navíc ji oslepovaly reflektory. Ustoupila stranou a doufala, že ta otravná karavana co nejrychleji odtáhne. Avšak

opak byl pravdou: jako armáda mravenců se odevšad objevovalo stále více aut, která se řítily soutěskou. Přemýšlela, jestli se někde nekoná nějaká slavnost, možná opulentní svatba v sousední vsi, ale ty vlajky, řev a převaha mladých mužů — to všechno bylo podezřelé, nic z toho oslavu nepřipomínalo. Nastalá atmosféra však v sobě měla něco elektrizujícího, opojného, Nura chvíli klouzala pohledem kolem: hra reflektorů, objevující se a mizející světla, doprovázená stejnoměrným šuměním řeky v sobě měla cosi neskutečného.

Zničehonic kdosi zavolal její jméno, trhla sebou a začala dotyčného hledat očima, jenomže v tu chvíli už byla kolem nesmírná spousta aut, vytvořila se skoro kolona, kolona, která uháněla jako o závod. Přimhouřila oči a otáčela hlavou sem a tam, pytel mouky k sobě tiskla stále silněji.

„Nuro, Nuro!“ ozývalo se skrze moře motorů a kvílení pneumatik, skrze troubení, křik, a dokonce i zpěv. Nejdřív ji napadlo, že je to Musa, který se vrátil v otcově autě, aby ji dovezl domů, potom však poznala chraplavý hlas Rustama, svého nejstaršího bratrance, a nevěděla, jestli má cítit úlevu, nebo zklamání. Seděl ve žluté a rozhrkané nula šestce svého otce a stáhl okénko. Kupodivu s sebou neměl obvyklý idiotský doprovod v podobě testosteronem nabuzených bratrů a kamarádů.

„Nastup si, rychle si nastup!“ křičel otevřeným okénkem a s kvílením pneumatik zastavil na kraji cesty. Nura rychle vklouzla na sedadlo spolujezdce a on vyrazil, ještě než zavřela dveře.

„Hledám tě už přes půl hodiny! Přeskočilo ti? Proč jdeš po hlavni?“

Vypadal rozrušeně, zapálil si cigaretu, ačkoli před otcem nekouřil a tohle bylo otcovo auto. Typický Rustam, nepřemýšlí, mihlo se jí hlavou a těšila se z toho, jak je v autě teplo.

„Co se děje? Proč mě hledáš? Nana přece věděla, kde jsem...“

„Copak ty o ničem nevíš?“

Zavrtěla hlavou, načež Rustam zapnul autorádio. Nejdřív se ozvalo známé praskání, tady v soutěsce totiž nebylo snadné najít čistou frekvenci a nežřídka byly k vidění improvizované, posleповané antény, které lidé s námahou smontovali při věčném hledání dobře slyšitelné stanice.

Proti nim se řítily dva džípy, Rustam zpomalil a vyklonil se z okénka.

„Salám alejkum, bratře!“ zahulákal jeden řidič.

„Mašaláh,“ odušil Rustam.

„Svobodu čečenskému lidu!“ zaburáceli muži ve druhém voze, jejichž tváře nedokázala rozeznat.

„Svobodu!“ odpověděl Rustam o něco zdrženlivěji.

Pokračovali dalšími hesly, ale Nura už je neposlouchala, protože příjem na chvíli naskočil a z rádia zaslechla jednotlivé výrazy jako „vpád vojsk“, „branná povinnost“, „vojenská intervence“, „prezident Ruské federace“. Roztrásla se jí kolena. Neodvažovala se připustit si myšlenku, jež se jí celou dobu drala na mysl. Teprve když Rustam opět šlápl na plyn a sjeli z hlavní cesty doleva do úzké ulice vedoucí k jejich dvoru, která byla naštěstí liduprázdná a ponořená do tmy, odvážila se tu otázku položit.

„Je válka?“

„Ano.“

Byla ráda, že se Rustam na nic nevyptává ani jí nečte levity jako obvykle. Mlčky ji odvezl domů. Před dveřmi se povalovalo bezpočet párů bot. V obýváku pobíhaly sousedky, byla tam i teta, Rustamova matka, a tiskla k sobě zmatenou Asmu. Stará Rabyat, královna včelařů, jak se jí žertem přezdívalo, přecházela sem a tam s rukama za zády a mumlala jakési formule přivolávající štěstí a mír. Přišly dokonce i Gasujevovy. Muži byli pryč, nejspíš se sešli u muftího nebo možná svolali radu starších.

Nura si sundala boty, vešla dovnitř, kývla na dámy a s úctou sklonila hlavu před Rabyat. Rabyat se na ni usmála, podle všeho se jí ulevilo, že se objevila, avšak Nuře neušel nesouhlas v jejím pohledu, že v sedmnácti ještě stále nenosí na hlavě šátek. Pravděpodobně se utěšovala tím, že nejpozději po svatbě bude její prostovlasost minulostí.

„Kde vězíš, prosím tě? Málem jsme tu umřely strachy,“ šla jí matka naproti s výčitkou.

„Nevěděla jsem to, nic jsem netušila, jak bych se to měla dozvědět...“

Tiše ty věty opakovala, jako omámená. A možná byla omámená, možná bylo její tělo moudřejší, možná ji tím chránilo. Nic necítila, nic nevnímala, mezi ní a vnějškem, okolním děním, se rázem vytvořila vzdálenost.

„Díkybohu, že jsi doma!“ zvolala nyní i teta a vtiskla jí polibek na čelo. Bylo nezvyklé, že všechny tyto ženy pociťují při pohledu na ni čirou radost, obvykle vyvolávala rozporuplnější reakce.

Jediný člověk, který v ní vzbudil jasný, živý a nikterak otupělý pocit, byla její desetiletá sestra Asma, jež na ni mrkla, jako vždycky, když se viděly. Bála se, bylo to poznat podle jejich doširoka otevřených očí, i když se to mermomocí snažila skrýt, Nura však poznala, že je napjatá a nejistá. Musí jí dodat odvalu, drobnými gesty jí dát na srozuměnou, že je všechno v pořádku, že se nemá čeho bát.

Její krásná sestřička — tak strašně moc chtěla, aby se jí svět ukázal z těch nejhezčích stránek. Jaká škoda, že v době, kdy do soutěsky přišla Natalia Ivanovna se svými videokazetami, se svými kouzelnými schopnostmi, byla Asma ještě moc malá. Tak ráda by své sestřičce předala všechno, co se naučila, pustila jí všechny filmy a vyprávěla o všech místech. Zasloužila si toho spoustu, zasloužila si spoustu smíchu a spoustu tance, spoustu dortů a spoustu třešní a spoustu

květin a vzdušné šaty, spoustu cest a spoustu vyhlídek, spoustu znalostí a spoustu radosti.

Šla do kuchyně, kde starší ze sester Gasujevových chystala tvarohový sýr na čepalgaše.

„Á, ta dobrá mouka...“ řekla jen a vzala si od Nury pytel. Atmosféra v domě byla tísnivá, jako by se ocitli pod kovovým poklopem. Troubení aut z hlavní cesty doznělo a krajinu znovu sevřelo hluboké ticho, pro tuto denní dobu tak typické, přerušované pouze šuměním řeky.

Gasujevová se posadila, aby si s ní popovídala, což znamenalo, že skoro pořád bude mluvit sama a po Nuře se bude vyžadovat, aby čas od času přikývla nebo prohodila „Ano, je to všechno hrozné“, Nura však využila příležitosti, otočila se, aby si umyla ruce, a vyšla z místnosti. Vklouzla do gumáků a zamířila k zadním dveřím. Před ní se pokojně rozprostíral dvůr. Jako by to, co bylo na dvoře, nemělo žádnou souvislost s tím, co se dělo v domě. Jako by to byly dva naprosto rozdílné světy.

Poslední týdný před svým odchodem mluvila Natalia Ivanovna neustále o válce. Nuře šla její posedlost dokonce na nervy a přistihla se, že chodí do stodoly s čím dál menší chutí. Místo aby si pustily film, přecházela Natalia Ivanovna ustaraně sem a tam, nepřetržitě popíjela čaj, upírala své vodnaté oči do dálky a prorokovala neblahé věci. Působila zmateně, jako by už nebyla docela při smyslech, a pro Nuru bylo čím dál těžší jí zvesela a se smíchem odporovat — jí a jejímu šílenství. Ale teď, když stála v tmavé zahradě, myslela na to, že to žádné šílenství nebylo, a cítila palčivou bolest, protože jí lépe nenaslouchala a nenásledovala její posedlost pravdou, jež se vyjevila právě teď, této noci. Nepodržela ji, nebyla jí oporou a Natalia Ivanovna to musela vycítit, vždyť se v těch posledních týdnech a dnech uchýlila zpátky do své samoty, do onoho stavu sebeuspokojení a denního snění, v němž se

nacházela, když se tady, uprostřed ničeho, ocitla sama, bez svého muže a když Nura poprvé přišla do stodoly a zkoušela s ní rozluštit tajemství kouzelné kostky.

Jednou večer však pro ni Natalia Ivanovna poslala chlapce ze sousedství — něco takového nebylo nikdy předtím nutné, protože pokaždé přišla dobrovolně. Tehdy to ale musela udělat, a tak se Nura navzdory matčinu hubování a tmě vydala za svou učitelkou a přítelkyní a našla Natalii se sbalenými taškami a kufry. Jemně se usmála a v očích měla zvláštní lesk.

„Budu tě muset opustit, krasavice moje!“ řekla Natalia Ivanovna a naklonila hlavu na stranu jako mladá dívka.

„Jak opustit? Kam se chystáš?“

„Nemůžu tady dál zůstat. Svůj úkol jsem splnila. Musím dál.“

„Ale co bude...“

„Už to tady pro mě není bezpečné.“

„Ale jak to?“

„Všechno, co ti ještě potřebuju říct, jsem ti napsala. Prosím, přečti si ten dopis, teprve až budu pryč. Vyrazím časně ráno, autem.“

„Ale kam pojeděš?“

„To ještě nevím. Jakmile pro sebe najdu nějaké místo, pošlu ti zprávu, slibuju.“

Tři kufry s kazetami a čtyři tašky — to byl celý její majetek. Celé její dílo, její slisovaný, složený život. Na Nuru toho bylo příliš, přespříliš, ale hlavně se na ni zlobila, a ačkoli se v posledních týdnech od své učitelky držela dál, rozhodně to neznamenalo, že by se jí chtěla nebo mohla vzdát; a že se Natalia Ivanovna rozhodla jen tak odejít, aniž to s ní probrala, se jí zdálo nepochopitelné, skoro drzé. Stála tam zdřevěnělá, nevěděla, jak se má chovat. Hlavou jí toho běželo spoustu, ale rty zůstaly sevřené, nedokázala nic říct, nedokázala zformulovat jasnou a srozumitelnou větu.

„To není fér,“ zamumlala po chvíli a začala si praskat klouby, což Natalia Ivanovna nemohla vystát.

„Vím, že se na mě zlobíš, ale doufám, že až si přečteš ten dopis, budeš smířlivější, a z celého srdce si přeju, abys mě pochopila; až uplyne nějaký čas a...“ Odmlčela se a přistoupila k ní. Objala Nuru, políbila ji na tváře a na čelo a pak jí stručně a věcně, jako by to byla formalita, řekla: „A teď běž, prosím. Nejsem žena dlouhých loučení.“

Ve dvoustránkovém dopise na rozloučenou, napsaném elegantním, aristokratickým rukopisem, mluvila Natalia Ivanovna o válce. Začínal slovy „Nejdražší Nuro“. Psala o válce a o své bezradnosti a úzkosti ohledně budoucnosti a o touze po míru a po místě, kde by byla doma. Děkovala Nuře za týdny a měsíce, které spolu strávily, za vzájemné obohacení a dodávala jí odvalu — má neochvějně následovat svoje Já, nezapomínat na něj, nezradit sebe samu. To prý je ze všeho nejdůležitější, a potom dodala, že v maličké spížirně za zelenými dveřmi, v kovové plechovce, na níž je napsáno „Cukr“ nebo „Sůl“, to už neví jistě, najde Nura schovaného něco pro sebe, malou upomínku, možná úkol. Z celého srdce doufá, že se znovu uvidí, nikdy na ni nezapomene a vždycky ji s mimořádnou láskou bude uchovávat ve svém srdci. Dopis byl podepsaný „Tvoje Natalia“.

A když ho Nura četla, koulely se jí po tvářích slzy a zároveň byla rozhněvaná, Natalia neměla jenom tak odjet, nesměla jen tak odejít.

Neochotně, zdráhavě se vypravila ke stodole, klíč stále ležel pod rohožkou, a vešla dovnitř. Těch několik málo kusů nábytku tam dosud stálo, chybělo však něco podstatnějšího, to vůbec nejpodstatnější, dokonce i vůně se rázem změnila. Bylo to tam cítit opuštěností, prázdnotou, vonělo to jako místo, které bylo přes noc zbaveno kouzla. Po špičkách šla do spíže, jako by se bála, že probudí staré vzpomínky, a našla

tam tři plechové dózy, zaprášené a už potažené vrstvou rzi. To, co hledala, našla v dóze na cukr: ležela v ní pestrobarevná Rubikova kostka, kouzelná kostka, jejíž hádanku se zpočátku snažila vyluštit, než ji netrpělivě a rozčileně vrátila své hostitelce. Ve skutečnosti to ale udělala ze strachu, že svou učitelku zklame, pokud nedostojí svému úkolu. Pod barevnou kostkou objevila lísteček, byl k ní připevněný izolepou: „Nedokázala jsem to, ale Ty, Ty to zcela určitě dokážeš.“ Otáčela barevné plochy v dlaních sem a tam a do očí jí vhrkly slzy. Byl to podraz. Natalia neměla jen tak zmizet, bylo to zbabělé, bylo to nespravedlivé. Hodila kostku zpátky do dózy, ne, ona jí to usnadňovat nebude, nesplní její očekávání. Kdyby si to doopravdy přála, jistě by tu zůstala a dívala se, jak Nura kostku skládá, ale takhle, na dálku, to dělat nebude. Práskla za sebou dveřmi a vyběhla ven, kouzelná kostka zůstala ve zrezivělé dóze.

Zahrada byla ponořená do ospalého klidu, Nura se několikrát zhluboka nadechla, potom obešla dům a zastavila se u okna do obývacího pokoje, kde se všechny ženy shlukly kolem rádia. Naštěstí neslyšela nic konkrétního a mohla se plně soustředit na jejich tváře, vyjadřující cosi mezi obavami, nevěřícností a přehnaným západem. Překvapilo ji, že se nerozběhly ke Gasujevovým a neshromáždily se u jejich barevného televizoru — jediného v nejbližším okolí. Ale ten přístroj nejspíš zabavili muži, a tak se ženy musely spokojit s rádiem. Možná to tak bylo lepší. Uprostřed těch hektických žen objevila Asmu, byla jako gazela, která se náhodou zatoulala do jeleního stáda, přehnaně vážná a na nesprávném místě. Nura přitiskla obličej na sklo, ale malá ji nemohla vidět, tady u okna, v téhle naprosté temnotě, když sama seděla pod lampou.

Ona sama tam ale stála, jako kdyby se vykradla ze svého vlastního života, a přihlížela dění uvnitř. Dívala se, jak si matka pořád dokola nervózně utírá ruce do zástěry, jak si mladší

ze sester Gasujevových kouše spodní ret, jak teta zatíná pěsti v naději, že to gesto odláká její nesmírnou touhu po nikotinu k něčemu jinému (u ní na záchodě to bylo neustále cítit cigaretovým kouřem, což se pokoušela překrýt odporným parfémem). Viděla, jak královna včelařů, stará Rabyat, pohupuje trupem sem a tam, jako by byla v transu, v žalostném pokusu o uklidnění.

Tenkrát, krátce před koncem války v roce 1944, patřila Rabyat k půl milionu Čechů a Ingušů, které nechal Stalin kvůli údajné neposlušnosti a domnělé kolaboraci s nacisty násilně deportovat do Kazachstánu a Kyrgyzstánu. Jako pochodeň, jež nesmí uhasnout, předávala vzpomínku na zoufalou a nekonečnou cestu v dobytčích vagonech svým dcerám, synům a vnoučatům. Neochvějně jim vyprávěla o mučivých zážitcích v exilu a z těch příběhů jako by vycházela jakási krutá magie, neboť jí všichni napjatě naslouchali, i ti, kdo už ty příběhy dávno znali nazpaměť, nikdo se nedokázal odvrátit, jakmile začala vyprávět, nikdo nedokázal odejít. A i oni posléze její příběhy šířili dál, vyprávěli je svým dětem a dětem svých dětí, kamarádům, spolužákům. A tak bylo její vyprávění všudypřítomné, zapsalo se do kolektivního vědomí obyvatel soutěsky.

Existovalo mnoho příběhů o cestě a o hladu, o pracovních táborech v Kazachstánu, o stesku po horách a tise zpívaných lidových písních, ale jeden příběh uvázl Nuře v paměti nejsilněji a pronásledoval ji po celé dětství. Ještě dnes, když se na Rabyat podívala, když ji dost dlouho poslouchala, ať už vyprávěla o jakýchkoli banalitách, svěřovala se s kdekákými nicotnostmi, se jí ten příběh po chvíli nevyhnutelně vynořil z paměti.

V duchu znovu viděla malou Rabyat. Viděla, jak ji s matkou a čtyřmi staršími sourozenci vezou v dobytčácích nekonečnou stepí. Uvnitř bylo nekonečné vedro a málo vody, člověk,

vytržený z domova, z důvěrně známého prostředí, v naprosté nejistotě, se tam nemohl ani natáhnout. Drželi však pohromadě, a protože Rabyat byla nejmladší, ostatní na ni dávali pozor, dokonce dostávala k jídlu i něco z jejich přídělů, a matka dbala na to, aby nepřišli do jiných vagonů, kde bylo podle pachu více nemocných kašlajících krev. Vlak nikde dlouho nestál, nikde si nemohli odpočinout. Nikde nebylo dost čerstvého vzduchu k dýchání ani vody k umytí. Ale její matka dělala, co mohla. Nutila děti, aby se vlhkými hadry udržovaly čisté, možná jim tím zachránila život. Kromě matky — otec bojoval ve válce — byla ve vagonu i jejich překrásná teta Hava a její dvě malé děti. Jejího muže obvinili, že se účastnil Israilovova povstání a kolaboroval s nacisty, a bezprostředně po zatčení ho popravili. Hava zůstala sama se čtyřletým chlapečkem a kojencem. Celou cestu plakala a Rabyatina matka na ni musela opakovaně křičet, někdy jí dokonce vrazila políček, aby se vzpamatovala, kvůli dětem, že svými citovými výbuchy ohrožuje sebe i celou rodinu. Ale Hava svého muže milovala, v celém aulu i mimo něj se vyprávěly legendy o jejich veliké lásce, jak na tomto místě Rabyat obvykle dodávala, a když jejího milovaného zabili, nevěděla, jak žít dál. Její sestra se však starala i o Haviny děti, jak nejlépe to šlo, a nutila Havu, aby aspoň maličko jedla a pila. Jenomže nemoc — Rabyat nikdy neřekla, o jakou nemoc šlo, jako by už pouhé vyslovení jejího názvu přinášelo neštěstí — se šířila a brzy i Havin čtyřletý syn začal vykašlávat krev. Dítě dostalo horečku a vyzvracelo všechno, co snědlo. Rabyatina matka prosila strážce, ať přivedou lékaře nebo nechají zastavit v nejbližší stanici, aby se chlapci dostalo pomoci, muži však mechanicky opakovali, že rozkaz shora se žádnými dodatečnými zastávkami nepočítá. A tak jeli pořád dál a dál a hoch byl stále nemocnější, až se jednoho rána už neprobudil a v horečnaté agonii v náručí své krásné matky zemřel.

Hava seděla jako zkamenělá a ani se nepohnula, zatímco Rabyatina matka a ostatní ženy začaly zpívat zpěvy za mrtvého a proklínaly osud. Kvůli horku nemohly hošíka oplakávat příliš dlouho, bylo nutné ho pohřbít. Strážní však monotónně opakovali, že rozkaz shora s žádnými dodatečnými zastávkami nepočítá. Rabyatina matka křičela, i ostatní ženy křičely a strážné obviňovaly z nelidskosti, vyhrožovaly jim, že přijdou do pekla, jenom krásná Hava — opravdická filmová hvězda, jak ji Nura viděla ve svých předstávách, neboť Rabyat vychovalovala její půvab, mechově zelené oči a mléčně bílou pleť, husté měděně rudé vlasy a ve tváři křehký smutek — se ani nepohnula, svírala dítě v náručí a hleděla skrze ně, hleděla skrze všechny, jako by v dáli viděla něco, co ostatním zůstávalo skryto a co bylo řešením všech jejich problémů. A tak tomu také bylo...

Musí dítě vyhodit z vlaku, zněl nakonec rozkaz. Jiná možnost bohužel není. Při úmrtí v ostatních vagoncích se postupuje stejně, výjimka není možná. Kam by prosím pěkně přišli, kdyby každý žádal o výjimku, to nejde! Dají Havě ještě hodinu, potom otevřou dveře a nehybné tělíčko nemilosrdně přenechají žíznivé stepní půdě.

Rabyatina matka plakala a tiskla si sestřino miminko k hrudi, Rabyatini sourozenci plakali, všechny ostatní ženy plakaly, jenom Hava tam mlčky seděla s mrtvým chlapcem v náručí a upírala pohled před sebe, k vykoupení. A když ten okamžik nastal a těžké kovové dveře se rozletěly, když dovnitř vtrhl horký písčitý vzduch a všichni vyděšeně odvrátili tváře, přistoupila krásná žena k otvoru, klidně, uvolněně, ještě se otočila, usmála se na ostatní, pohlédla sestře do očí, jako by od ní žádala slib — a Rabyat říkala, že to její matka věděla, že to v té chvíli musela vycítit a musela pochopit, že nemá smysl pokoušet se Havu zastavit, a přikývla, že slib dodrží, ať to stojí, co to stojí, že miminko se nic nestane —, a tak se

Hava znovu otočila, a když na ni strážný křikl, ať si pospíší, vyskočila mladá žena s mrtvým synem v náručí do oslepujícího světla.

Nura se ještě usmála na Asmu, malá to neviděla, ale snad to cítila, a odešla. V kurníku byl klid. Slepice spaly. Jak jen její matka nesnášela, že se musí o ta „odporná zvířata“ starat. Nura nikdy nepochopila, proč jí ti neškodní ptáci připadají tak strašní. Vždyť jsou užiteční a všechny tři dcery zbožňovaly kuřátka a jako malé si je často brávaly do domu a tajně tiskly rty k jejich měkkému peří. Chov drůbeže se navíc ukázal jako velmi výnosný, protože v soutěse lidé chovali hlavně ovce a kozy. Ale matka by nejspíš nenáviděla cokoli, jakékoli zvíře nebo jakoukoli činnost, pokud se jednalo o otcův odkaz. Slepice jí ho připomínaly a připomínaly jí tak i její pohanu. Každé ráno ho při čištění výběhu proklínala. Pokaždé když sbíraly vejce, upadla do hlubokého, zachmuřeného mlčení a dcery okamžitě věděly, že myslí na manžela. Na to, že tu měl stát on, to on se měl o tahle zvířata starat a zabíjet je, on měl čistit výběh a obstarávat krmení, měl tady být, měl být se svou ženou a se svými dcerami. A neměl být na hlavu, měl mít jiné sny a spřádat jiné plány a jejich manželství mělo vypadat jinak a její budoucnost, ta měla být taky jiná, než jakou jí zanechal.

Obešla výběh a slepě následovala důvěrně známou pěšinu vedoucí kolem celého dvora. Rabyatina matka slib splnila, krmila kojence kozím mlékem, dokud z něj nevyrostl zdravý hoch. A koncem padesátých let se konečně vrátili do své soutěsky, do svých hor, do aulu, kam mezitím, stejně jako v celé zemi, nastěhovali cizince ze západu, Slované se světlými vlasy a takřka holobradé, jako byl Pankov, šikovný zvěrolékař, který rozdával dětem barevné bonbony. Z dítěte se stal muž a Rabyat a její sourozenci na bratrance odmala žárlili kvůli oddanosti, s níž se o něj jejich matka starala, jako by celá její

láska patřila jen jemu, jako by si zasloužil obzvláštní náklonnost, již bylo třeba neustále podtrhovat a zdůrazňovat. Muž, na jehož ramenou přetěžce spočívala tíha rodinné historie, měl vykonat veliké věci. Jako jediný z Rabyatiny rodiny se odstěhoval ze soutěsky. Studoval v Moskvě, pracoval v diplomatických službách, a když se později vrátil do vlasti, nastoupil do Grosneftegasu a během krátké doby nesmírně zbohatl.

Nura onoho kojence, jenž dospěl ve vysokého, zlostného muže, viděla jenom jednou, na svatbě Rabyatina nejstaršího syna, a byla zklamaná, dokonce musela bojovat se slzami rozhořčení, vždyť si ho představovala tak jasně a zřetelně, vymalovala si ho v nejpestřejších barvách a nejjemnějších odstínech. Ale teď, když seděl u stolu jen pár metrů od ní a přednášel projevy, ztroskotala její fantazie na skutečnosti jako malý člun na vysokánských útesech. Seděl tam vousáč, který na její vkus ve svých přípitcích až příliš často vyžadoval boží požehnání, jako by jeho přežití nebylo požehnáním, jako by jeho příběh nebyl dostatečný zázrak. Všichni ho uctívali, avšak ne proto, že jako jediný z rodiny unikl peklu, a to díky tetině divoké a rozhodné lásce, nýbrž proto, že to někam dotáhl. Ale co bylo ono *někam*? Bylo to to, co si pro něj přála jeho krásná matka, když vyskočila z vlaku s mrtvým tělem jeho bratra v náručí? Bylo logické, co dělal a čím se stal? Jaký by tedy musel být, kdyby byl jeho životaběh, jeho život přímou linií? Jak byla Nura naivní, když se domnívala, že se z něj musí stát někdo jako Hadži Murat. Není život sám dostatečným důvodem, proč chtít zůstat naživu, anebo jeho existence ospravedlňovala smrt jeho rodiny pouze tehdy, když to *někam* dotáhl?

Přemýšlela o tom celý večer, zatímco s matkou pomáhaly Rabyat a jejím dcerám a švagrovým s vařením a obsluhováním. Proč ji pohled na toho muže tolik bolí? Co ji na něm dráždí? Po nějakém čase se odkradla pryč, jak to k velké

matčině a Maličině zlosti často dělávala, zmizela jako zloděj a schovala se v Rabyatině skleníku. Pršelo a skleník byl zahalený do teplého oparu. Okamžitě se tam cítila dobře. Seděla tam a dívala se do deště, do života, jenž přinášel tolik otázek a který ji tak přetěžoval a zároveň tak přitahoval. A vtom náhle uslyšela jeho kroky a pak své jméno. Byla zmatená, bylo přece matčiny úkolem, aby ji hledala, on to nikdy nedělal, navíc když seděl u stolu s dalšími muži a po „oficiální části“, poté co odešli „důležití“ hosté, popíjel se souseďy z čajové konvice domácí pálenku.

„Nuro, jsi tady?“

Hlas měl vždycky klidný, rozvážný, nikdy ho nezvýšil, nikdy jím na nikoho netlačil. Zacházel se slovy natolik skoupě, že každé z nich získalo zvláštní význam. Bez váhání zvolala „Ano!“ a utíkala otcí vstříc.

„Co tady děláš?“

„Chtěla jsem mít klid.“

„Aha, chápu. Ale něco tě rozesmutnilo, viděl jsem to na tobě,“ řekl po chvíli. Postavil se vedle ní a díval se do deště.

„Ten muž, Rabyatin bratranec...“

„Co je s ním?“

„Představovala jsem si ho jinak.“

„No, je to prostě důležitý člověk.“

„Ale jeho příběh, víš přece, je stejně důležitý, ne? To, co se stalo jeho rodičům a bratrovi a že...“ Najednou jí vhrkly do očí slzy, a i když jí samotné připadalo pošetilé plakat bez skutečného důvodu, nedokázala tomu zabránit. „Chci říct...“

Došla jí slova. Nedokázala jasně pojmenovat, co jí vadí, co ji tak rozrušilo. Něco nebylo v pořádku, něco bylo špatně, něco do sebe nezapadalo, ale ona nevěděla, co přesně to je, jako kdyby ve skládačce chyběl ústřední dílek, bez něhož se nedá poznat celkový obraz. Otec jí položil ruku kolem ramen

a pevně ji k sobě přitiskl, aniž se na ni podíval. Položila mu hlavu na rameno. Bylo to příjemné, cítila se v bezpečí, cítila jistotu, kterou jako by nemohlo nic otřást.

„Musí být takový, musel se takovým stát, aby přežil,“ řekl náhle otec a vytáhl z kapsy saka krabičku papiros, které tak rád kouřil, pohrdal všemi západními značkami, jež byly na jednou k dostání. „Musel se stát nezranitelným, jinak by ho minulost připravila o vzduch k dýchání, udusil by se,“ pokračoval jako vždycky klidně, skoro tiše. „Musel přežít, neměl jinou možnost.“

Otec se na delší chvíli odmlčel, zapálil si papirosu a zhluboka potáhl. Konec cigarety se v deštivém večerním světle rozzářil.

Nura si kupodivu všimla, že na toho muže a dobytčí vagon musela bezděky začít myslet hned, jak padlo slovo „válka“. Je tohle válka? Přervané životy, rozervané životní příběhy vypadlé z běhu času, jež ztratily soudržnost? Anebo beztak v životě žádná soudržnost neexistuje, ani v míru, ani za války? Proč musí už zase myslet na toho vousatého muže, který byl kdysi nicnetušícím kojencem? Na co se musí připravit? Na co se musejí připravit oni všichni?

Je válka dobytčí vagon s muži, kteří rozhodují o životě a smrti? Jsou to ženy ztuhlé jako solný sloup a muži zapomínající svou historii, neboť jsou odsouzeni přežít kvůli slibu danému před lety? Ale za jakou cenu přežít? Nebo v tom cena nehraje vůbec žádnou roli?

Musí pryč. Ne, všichni musejí pryč. Nesmí připustit, aby matčin život, její život a Asmin život závisely na jakýchsi rozkazech, aby jejich životy neběžely podle svých vlastních zákonitostí. Aby z jejího bytí zmizela soudržnost. Potřebuje plán. V nejbližších dnech musí nakreslit mapu přežití.

V dálce zase zaštěkal pes. Vzhlédla k obloze, po měsíci nikde ani stopy. Temnota zahrnovala všechno, ale ona se v ní

cítala bezpečně, poskytovala jí ochranu a útěchu. Otec měl pravdu, světlo je někdy jenom maskou tmy. A z toho vyvodila závěr, který jí na okamžik dodal optimismu: možná je tedy tma jenom maskou pro světlo.

JEDNA: STŘEPINY

1995 • Mališ

Máš vřelé srdce ve věci tak mrazivé. Opakoval si tu větu neslyšně, rozpouštěl ta slova na jazyku jako rakytníkový bonbon, kyselý a lahodný zároveň. Zabalil si tu tenkou, rozpadající se knížečku spolu s ostatními, solidněji vypadajícími knihami do mechově zeleného lodního pytle, který mu matka dala na cestu z Moskvy.

Mlčky pytel položila na pohovku v obýváku, byl plný všelijakých sladkostí a sentimentálních tretek, polovinu z nich v noci, sotva pár hodin před odjezdem, ve svém pokoji zase potají vyndal, aby nemusel čelit nevraživosti, již podobné mateřské dárky nevyhnutelně vyvolávají. A že nevraživosti bylo beztak až dost.

Nedokázal si však odpustit, aby si z knihovničky nevzal pár knížek, přestože jejich výběr přenechal náhodě. Důležité bylo, že ho do té nejisté a děsivé dimenze jménem „válka“, o níž by ho nikdy nenapadlo, že s ní bude mít v životě co do činění, doprovázelo několik knih. Onen nahodilý výběr v opotřebovaném lodním pytli mrtvého předka byl jeho jediným věrným druhem na nebezpečné cestě. Jistě, knihy v téhle dimenzi nemají váhu, naopak, ztrapňují, ocechují člověka jako slabocha, v téhle dimenzi platí jiné zákony, tolik se během svého nedokončeného vojenského výcviku naučil, knihy jeho již tak pramálo záviděníhodnou pozici ještě zhorší, nemohl však opustit Moskvu bez nich, alespoň pár jich muselo s ním.

Lodní pytel nijak nekomentoval, také matka mlčela. Slova by v té chvíli neměla smysl. Samozřejmě mu tím chtěla

něco říct. Přímo cítil, jaké výzvy a požadavky spočívají na jeho dně a přidávají mu na váze pěkných pár kilogramů.

Viděl ji před sebou, jak z nejzastrčenějšího kouta skříně v ložnici, těžké a páchnoucí po zatuchlém vzduchu a ještě něčím jiným, nevyslovitelným, vytahuje otcův starý lodní pytel, v němž uchovávala i jeho výložky, medaile, svazek jeho dopisů z Afghánistánu a dýmku, a jak ho naplňuje svými modlitbami a nadějemi, jež byly přinejmenším stejně těžké jako knihy. Tyto relikvie uchovávané v masivní dubové skříni byly pro ni svaté. A lodní pytel byl pravděpodobně svatý grál. Doprovázel otce všude, nehostinnými horami a pouštními krajinami vyschlými na prach, bouřemi a krupobitím, bombardováním a řevem, doprovázel ho na té dlouhé cestě páchnoucí železem. Když vyprávěla o jeho hrdinských činech, což když byl syn malý, dělala takřka neustále, vždycky měla ve tváři výraz, jako by odpřisáhla, že po jeho smrti bude žít už jen proto, aby mohla pozůstalým a hlavně jeho jedinému synovi vyprávět, jaký byl titán, že přišel na svět přinejmenším proto, aby zachránil lidstvo, které však v Afghánistánu o žádnou záchranu nestálo.

Zpočátku všechny ty historiky miloval, jako malý kluk se v jednom kuse vyptával, chtěl všechno vědět do nejmenších podrobností. Směl tatínek vyzkoušet taky Strelku-2, předali tatínkovi vyznamenání za statečnost v Tajbegském paláci? Byl tam taky Gorbačov, nebo mu gratuloval až v Moskvě? Jako posedlý nasával každý detail toho někdejšího, tajuplného světa. Ale jak roky ubíhaly, tuto potřebu u něj vystřídala takřka nesnesitelná touha: držet tenhle svět od sebe co nejdál, už nikdy neslyšet o Afghánistánu a operaci Bouře 333, o Muhammadu Nadžíbulláhovi, o Ženevských úmluvách a odpudivých amerických propagandistických knihách o svaté válce, které se rozdávaly afghánským dětem a v nichž nepřátelům na obrázcích chyběly tváře.